وسلم نڭ علمنی كوروب، تورلی تورلی حكمتلی سوزلرنی ايشتوب ايمان كيتردیلر. چونكه رسول الله صلی الله عليه وسلم مكه خلقينڭ آللرنده تووب اوسگان، وهيچ بيرگه‌ده باروب علم اوگرانمگان، عالملر برله اولتورداش بولماغان هم كتاب اوقورغه اوگره‌نمگان ايدی. شولای بولوب ده بو قدر علم كورسه‌تووی اوّلگی پيغمبرلرنڭ (عليهم السلام) وآنلرنڭ امتلرينڭ حاللرينی بيلدرووی وآخرت حاللرينی سويله‌ووی، الله تعالی نی تانوتماقی وخلق توزه‌تمه‌ك اوچون بولغان نصيحتلری وحی بله بولماغاننی اوزندن گنه بولووی ممكن توگل ايدی. شول اشلرنی انصاف بله اويلاغان كوب آدملر ايمان كيترور ايديلر. مكه‌نڭ اوز خلقندن باشقه، مدينه شهرندن وباشقه چيت يبرلردن كيلوب ايمان كيتروچيلر واسلامغه كيلوچيلر كوبه‌يمه‌كده ايدی. وبولك بولك الله تعالی دن جبرائيل عليه السلام آرقلی قرآن اينمه‌كده ايدی. هر اينگاچ سوره وآيتلرنی رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابيلرگه اوقور آنلرغه اوگره‌تور ايدی. هم وحی يازوچيلر بنه يازدرور ايدی. ايمان كيتروب مسلمان اولوچيلر كوندن كون آرتسه‌ده مشركلرنڭ وقريش قومينڭ قارشيلقلری وجفالری ده همان كوبه‌يمه‌كده ايدی. محمد عليه السلام نڭ اوزينه وصحابيلرينه تورلی تورلی جفالر كورسه‌ته‌لر ايدی.

اوّل ايمان كيتروچيلر، دين اسلامغا كروچيلر.

ايرلردن اوّل ايمان كيتروچيلر ابو بكر الصديق بولوب، خاتونلردن حضرت خديجة الكبری، صبيلردن حضرت علی بن ابی طالب، آزادلیلردن زيد بن حارثه رضی الله عنهم ايدی. ابو بكر الصديق رضی الله عنه بيك عقللی، توغری فكرلی كشی ايدی. شونڭ ايچون جاهليت وقتنده‌ده اصلا پتلرغه محبت ايتمه‌ينچه پتلرنی يمان كوروب، برحق دين بولسه ايدی ديب، كوكلی بيله ازله‌نمه‌كده ايدی. رسول الله صلی الله عليه وسلم نی اوّلدن اوك آشناچلی وراست سوزلی، توغری اشلی ديب بيك ياخشی بله ايدی. شونڭ ايچون اوّل باشدوق بر ده توقتاوسز ايمان

گیتردی. هم کوب صحابیلرنك ده ایمان کیتر و وینه سببچی بولدی. بونلر دن صونك اوشبو گشیلر ایمان کیتر دیلر: عثمان ابن عفان، عبدالرحمن ابن عوف، سعد ابن ابی وقاص، زبیر ابن العوام، طلحة ابن عبیدالله رضی الله عنهم و بونلر دن صونك ابو عبیدة ابن عبدالله ابن الجراح، سعید ابن زید، خباب ابن الارت، ابو سلمة بن عبدالاسد، عثمان بن مظعون، عبدالله بن مسعود، بلال حبشی، صهیب رومی، عمار ابن یاسر و آناسی سمیه، حضرت عمرنك قرنداشی فاطمه بنت الخطاب ایدیلر رضی الله عنهم. بونلردن صونك حمزه بن عبدالمطلب وعمر ابن الخطاب ایمانغه کیلمشلر در.

حضرت حمزه ابن عبدالمطلب رضی الله عنه نك ایمانی پیغمبرلیکدن آلتنچی یلده بولدی. بر کون ابو جهل رسول الله صلی الله علیه وسلم گه اوجراب یمان سوزلر ئهیتوب تخفیف ایتدی. رسول الله صلی الله علیه وسلم آنگا بر سوز دیمه دی، صبر ایتدی حضرت رسولنك عمی حمزه رضی الله عنه اول وقت ایمان کیترمه گان ایدی. شول کوننی قردن قایتقاچ ابو جهل نك ادبسزلکنی حضرت حمزه گه بر جاریه بیان قیلدی. حضرت حمزه ایمان کیترمه گان بولسه ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ایچون، ابو جهل گه بیك آچولانوب قریشلر آراسنده طوغری گیتروب، (مینم قرنداشم اوغلینی سین نیچك سوکدك) دیدی هم اوق جایه سی بر له ابو جهل نك باشنی صوغوب یاردی. ابو جهل ده قریش آراسنده الوغ و اعتبارلی آدم بولدقندن آنی یاقلاب بعض کافرلر حضرت حمزه که یابشمق بولسه لرده ابو جهل آلارنی توقتاتدی. درست حمزه نك قرنداشی اوغلینه بنم تلم تیدی، آچیغلانسه ده عیب توگل دیدی. چونکه ابو جهل حضرت حمزه نك مسلمان بولووندن قورقه ایدی. آنك خاطرن صاقلاب اوز آرالارندن چغارماسقه طرشه ایدی. زیرا حضرت حمزه بیك یوره کلی بهادر، سوزی اوتکن اولدقدن قریش آراسنده اعتبارلی کشی ایدی. اگر اول مسلمان بولاقالسه، مسلمانلر ایچون آرتق ه واورلق ایدی. حضرت حمزه رضی الله عنه ابو جهل نك باشن یارغاندن صونك رسول الله

صلی الله علیه وسلم نڭ یانینه باروب ابو جهل ایله بولغان واقعه نی تمام سویله دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم، اگر ایمان کیتورسه شاد بولاچاغن حضرت حمزه گه بلدردی. حضرت حمزه شول ساعت کلمهٔ شهادت اوقوب مسلمان بولدی.

حضرت عمر رضی الله عنه نڭ ایمانی.

حضرت حمزه ایمان کیتر گاچ مسلمانلر بیك شادلانغانلار ایدی. مسلمانلرغه حضرت حمزه زور قوت ویاردمچی بولدی؛ اما قریشلر بیك حسرتلندیلر: بویله ایسه محمدنڭ ایشی قوتله نه. بوڭا تیزره ك بر چاره تابیق دیدیلر. کوب تورلی مکر وحیله لرنی قیلدیلر. ابو جهل (محمدنی اولترمه کدن باشقه هیچ بر چاره یوقدر، اگر آنی اولتروچی بولسه بو قدر توه، شول قدر آلتون بیره من) دیدی. حضرت عمر اول وقت مسلمان بولماغان ایدی. اول ابو جهل نی سوزینه قارشی: (بو اشنی مندن باشقه کشی قیلا آلماس) دیه سیکروب طوردی، قریشلر هر طرفدن حضرت عمرنی کوتاردیلر، بیللندردیلر. حضرت عمر قلیچینی آلوب رسول الله علیه وسلم نی ازله ب کیتدی. یولده قز قرداشی فاطمه بنت الخطاب نڭ، وکیاوی سعید ابن زیدنڭ مسلمان بولدقلرن ایشتوب بیك آچیغلانوب آنلرنڭ ایولرینه کیتدی. آنلر حباب ابن الارت رضی الله عنه دن سورهٔ (طه) نی اوگره نوب اولتروورلر ایدی. بونلار حضرت عمرنڭ قهر وغیرت ایله کیلدکن کورگاچوك قرآن نی باشرورگه طوتندیلر، حبابنی ده ایونڭ بر پوچماغینه قاچردیلر. حضرت عمر ایوگه کرگاچ ده: (نیشله ب اولترا ایدڭز، نی اوقی ایدڭز؟) دیب، آچو بله صورادقده، بونلر بر نرسه ده یوق دیلر: حضرت عمر سزده محمدنڭ سحرینه آلدانغان ایکانسز دیو کیاوی سعیدنی یقاسندن طوتوب یبرگه صالدی. فاطمه ایرن آرالامق بولغاچ، عمر آنڭ یوزینه صوغوب یوزن قاناتدی. قرده شی فاطمه نڭ یوزی قپ قزل قان بولغاچ، عمرنڭ شفقتی کیلدی. آچیغی یومشادی. فاطمه ده دین غیرتیغه کیلوب: (ای عمر

اللهدن قورقب، یوقسه معجزه کورسه‌تکان پیغمبرگه نیك ایمانیمیسك‌ئی، مونه
بز الحمد الله دین اسلام بله مشرف بولدق، باشمزنی کیسسه‌گزده قایتاچق
توگلمز) دیب کلمهٔ شهادت اوقودی. عمر آچیراب کیتدی، کوکلینه بیر اثر
کیلدی. بر بیرگه اولتروب، شول اوقوغان کتابکزنی میکاده کورسه‌توگز
ئلی دیب صورادی. فاطمه (طه) سوره‌سی یازلمش تیریکنی عمرگه بیردی.
عمر اوقوب (له ما فی السموات وما فی الارض وما بینهما وما تحت الثری)
آیتلرینی اوقوب یتکاچ اویلاب طوردی. آندن صونك (الله لا اله الا هو له الاسماء الحسنی)
آیتنی اوقودی وبر آز اویغه قالدی. بو آیت شریفلرده بولغان فصاحت
ونچکه معنیلردن اثرلنوب چاراسز بولدی هم شول ساعت (اشهد ان لا
اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله) دیب ایمان کیتوردی. بونی ایشتو
بله ایونك بوچاغینه قاچمش خباب سیکروب چقوب، یا عمر سیکا شادلق
بولسون رسول الله صلی الله علیه وسلم (ای الله، دین اسلامنی عمر برله
یاکه ابو جهل برله عزیز ایت) دیب دعاء قیلمش ایدی، بو دولت سیکا
نصیب ایکان دیدی. هم شول وقت عمر رضی الله عنه خباب رضی الله عنه
ایله رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورینه کیتدیلر. مسلمانلر حضرت
عمرنك قلچ برله کیلدکنی یراقدن کوروب رسول الله یانینه کیروولدن
قورقسه‌لرده، حضرت جبرائیل وحی کیلتوروب حضرت عمرنك ایمان
کیلتوردکنی بلدرمش ایدی آنی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوزیده
کوتوب طورا ایدی. حضرت عمر رسول الله یانینه کروب تز چوکوب
اخلاص ایله ایمان کلمه‌لرن اوقودی، بوکون مسلمانلرغه بیك زور
شادلق بولدی، همه‌سی بردن تکبیر ئه‌یتوب مکه اورامالرن یاڭغراتدیلر.

حضرت رسول وباشقه اصحاب کرامغه زور جفا قیلوچی، مسلمانلرنی
جبرله‌وچی مکه کافرلرینك مشهورلری اوشبولردر: ابو جهل، عمرو بن
هشام، ولید ابن المغیره، عتبه بن ربیعه، عقبه ابن ابی معیط، عمارة ابن
الولید، امیه ابن خلف، عاص ابن وائل، حارث ابن قیس، اسود ابن
عبد یغوث، اسود ابن المطلب. بو بدبختلرنك هر قایوسی خوار ذلیل
بولوب هلاك بولمشلردر.

قریشنڭ بنی هاشم نی جبرله‌وی هم شعب ابی طالب

مکه کافرلری اسلام دینیڭ کوندن کون هر یاقغه طارالوندن هم خلقنڭ ایمانغه کیلوندن بیك قورقالر ایدی. نیچکه اسلامنڭ آرتووینه آرقلی کیله‌لر، کشینی ایماندن تیزدررگه طرشالر ایدی. ابو طالب هم باشقه بنی هاشم قبیله‌لری رسول الله صلی الله علیه وسلم نی هم باشقه مسلمانلرنی مکه کافرلرینڭ ضررندن صاقلیلر ایدی. اسلام دینی ده کوندن کون قوتلانمکده وتورلی طرفلرده اسلام خبری ایشتلمکده ایدی. کوب طرفدن خلق مکه‌گه کیلوب، رسول الله صلی الله علیه وسلم‌گه یولغوب، قرآن ایشتوب اخلاص بله ایمان کیترورلر ایدی. بو سببلی مکه کافرلری بیك زور قایغوغه توشدیلر. کافرلردن کوب تورلی جفالر کورگاچ پیغمبرلکنڭ بیشنچی یلنده رسول الله صلی الله علیه السلام اصحاب کرامغه (حبش) مملکتینه کوچه‌رگه اذن بیردی. حبش پادشاهی اصحمه بحری اسملی، نجاشی دیه مشهور بر کشی بولوب نصارا دینده ایدی. برار برار بایتاق صحابیلر آنده کوچوب‌بار دیلر. اوّل عثمان بن عفان، هم خاتونی رسول علیه السلامنڭ قزی رقیه، وزبیر ابن العوام، عثمان ابن مظعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن ابن عوف، جعفر ابن ابی طالب وباشقه‌لر هم هجرت قیلدیلر. نجاشی صحابیلرنی بیك یاخشی قبول ایتدی وقوناق قیلدی. صوڭره مسلمانلر حبشگه بایتاق جیناالدیلر. مکه کافرلری مسلمانلرنڭ آرتلرندن باروب نجاشینی قوتورتوب، مسلمانلرنی کیری مکه‌گه قایتاروب بیه‌رورگه اوتنسه‌لرده، نجاشی آنلرنڭ سوزینه قلاق بیرمه‌دی. پیغمبرلکدن یدنچی یله ایلغانده بر کون ابو جهل هم باشقه کشیلر اتفاق یاصادیلر. (هاشم اروغی نیندای کشی بولسه‌ده آنلر ایله‌وبارچه ایمان کیتورگان کشیلر ایله آلش بیرش ایتمیك، آنلردن قز آلمیق وقز بیرمیك، هر اشنی آنلردن کیسیك (یایقوت یاصیق) دیب اوز آرا آغز برلگی یاصاب منصور ابن عکرمه دیگان کشیدن عهد یازووی یازدردیلر هم اول

یازونی صاقلارغه کعبهٔ شریفه اچینه آصوب قویدیلر، وشول کوندن بنی هاشم برله هر تورلی معامله‌نی کیسدیلر، بو اش البته بنی هاشم‌گه بیك مشکل بولدی. آنلرنك بتونسی ابو طالب محله‌سینه جیبلوب طوزاباشلادیلر. اش بیك چیدنکه قالدی. مسلمانلر بازارلرغه بارسالر، کافرلر حقارت قیلالر، اوزلرینه تیوشلی حق بلده‌نرسه صاتمیلر، ایمان کیتروچی‌لرنی قاپا کورسه‌لر انده قوللرندن کیلگان قدر جفالیلار ایدی. ایکی یلدن آرتغراق مسلمانلر اوشبو رەوشچه جفالانوب طوردیلر.

آی یارلووی

پیغمبرلکدن سیگزنچی یلده قریشنك بر نیچه‌سی رسول الله صلی الله علیه وسلم‌دن اوشبو طولغان آی یارلسون دیب معجزه صورادیلر. رسول علیه‌السلام دعا قیلغاچ آی ایکی‌گه یارلدی. بر بارطیسی حرا طاغینك بر طرفنده، ایکنچی بارطیسی ایکنچی طرفنده کورندی. کافرلر بو قدر الوغ معجزه‌نی کورسه‌لرده هنوز ایمان کیتورمه‌دیلر، قایسیلری سین الفوچی‌سك وقایسی‌لری سحرچی‌سك دیب رسول اللهغه هیچ لایق بولماغان افترالرنی قیلدیلر. رسول اکرم‌نك آتاسی برله بر طوغمه قرداشی ابولهب هم آنك خاتونی‌ده پیغمبر علیه‌السلام‌غه هم بارچه مسلمانلرغه بیك زور دشمانلر ایدی. ابو جهل هم ولید بن مغیره‌لر برله بر گه اتفاقده بولوب هلاك بولدیلر. پیغمبرلکدن اونونچی یلده حضرت جبرائیل کیلوب، کافرلرنك کعبه اچینه قویغان عهدلرن کویه‌لر آشادی دیب خبر کیتوردی. پیغمبر علیه‌السلام بو خبرنی قرداشی ابو طالب‌که سویله‌دی. ابو طالب قریش کافرلرینه باروب بو خبرنی ایرشدردی هم: «اگر محمدنك اوشبو سوزی راست بولسه سزده انصافقه کیلگز، بزنی بو قدر جفاده طوتماگز، اگر یالغان بولسه مینده محمدنی صاقلاودن طوقتالورمن وسزنك طرفگزده بولورمن» دیدی. یازونی آلوب قاراغاچ درست چقدی. آنده‌غی سوزلرنك بارچه‌سون کویه‌لر آشاغان، فقط الله اسمی گنه قالغان ایدی. بوندن صونك عهد بوزلدی؛ مسلمانلر طارلقدن قوتولدی.

هجرتدن صوڭغی حاللر.

پیغمبر علیه السلام مکه‌ده کافرلردن اوزینه هم صحابه‌لرینه تورلی جفالر، حسابسز اذالر کوروب مکه‌ده تیوشنچه دین اسلامنی تاراتو ممکن اولماغاچ، مدینهٔ منوّره‌گه کوچدی. مدینه شهرنده اوّلدن ایمانغه کیلگان صحابیلر کوب ایدی. اول صحابیلر پیغمبر علیه السلامنڭ کوچوون زور شادلق ایله قبول ایتدیلر. ایر وخاتون، اولوغ وکچك هر قایوسی شادلق ایله قارشو آلدیلر. کوچکان صحابیلرنی بولشوب آلوب اوز ایولرنده تربیه ایتدیلر.

رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینه‌گه ایکی یارم چاقرم چمالی (قبا) دیگان بیرده بر مسجد بنا قیلدی. بو مسجدنی رسول الله اوزی هم صحابیلری برگه اشله‌دیلر. دین اسلامده ایڭ اوّل سالنغان مسجد اوشبودر. صوڭره مدینه شهرینه کوچکاچ ینه ایکنچی مسجد بنا قیلدیلر. رسول الله هجرة قیلغاچ مکه‌ده وآنڭ اطرافنده اولغان مسلمانلر بارده مدینه‌گه کوچوب کیلدیلر. کون بکون ایمان کیتروچیلر، مسلمانلققه کروچیلر آرتا باشلادی. مسلمانلرنڭ حالی قوّتله‌ندی، دین اسلام خبری کوب بیرلرگه ایشتلدی. کوب کشیلر یراق بیرلردن مدینه‌گه کیلوب، دین اسلامنی قبول ایدوب کیتدیلر. توب مدینه‌لك اولان صحابیلر اسلام دینینڭ تارالوینه، هم قوّتلنووینه کوب یاردم بیردیلر. شونڭ اوچون آنلرغه (انصار) دیه اسم بیرلدی. (یاردمچیلر دیمکدر). اما مکه طرفندن کوچوب کیلوچی صحابیلر ایڭ اول اسلام دینین قبول ایدوچیلر ومسلمانلرنی صاقلاوچیلر ایدی. آنلرغه (مهاجرون) دیه اسم بیرلدی، «کوچوچیلر» دیمکدر. پیغمبر علیه السلام مدینه‌گه کیلگاچده قرآن همان آیت آیت اینه تورا ایدی. پیغمبر علیه السلام صحابیلرگه اوگره‌توب هم یازدروب بارور ایدی. مکه‌ده اینگان آیت وسوره‌لرگه (آیة مکیه)، (سورهٔ مکیه) مدینه‌ده اینگانلرگه (آیة مدنیه)، سورهٔ مدنیه) دیله‌در.

پیغمبر علیه‌السلام‌نک مشهور صوغش وغزوه‌لری.

پیغمبر علیه‌السلام مدینه شهرینه کوچکاچ مکه‌ده اولان مشرکلر بیک قورقوغه توشدیلر، دشمانلقلرینی آرتدردیلر. نیچک‌ده بولسه رسول اللهغه هم مسلمانلرغه ضرر کیترمه‌ک بولدیلر. شونک اوچون الله تعالی محمد علیه‌السلام‌غه‌ده کافرلر بلن صوغش قیلورغه اذن بیردی. رسول علیه‌السلام واصحاب کرام ایله کافرلر آراسنده بر نیچه صوغشلر بولوب کیچدی. مشهور صوغشلر اوشبولر در: بدر صوغشی، احد صوغشی، خندق صوغشی، خیبر صوغشی، فتح مکه صوغشی، حنین صوغشی، تبوک صوغشی‌در.

بدر صوغشی.

هجرتدن ایکنچی یلده (بدر صوغشی) بولدی. بو صوغشده مسلمانلرنک صانی ۳۱۳ کشی اولوب، کافرلر مک‌گه یاقن ایدی. موننده زور صوغش اولوب مسلمانلر کافرلرگه تمام غالب بولدیلر. یتمش کافرنی اسیر آلدقلری کبی کوب غنیمت مالی‌ده قولغه توشردیلر. مسلمانلرنک بیک زور دشمانی بولغان ابو جهل بو صوغشده هلاک بولدی.

حضرت حمزه ایله حضرت علی بو صوغشده افراط زور بهادرلق کورسه‌تدیلر. اوشبو صوغشده بولغان صحابه‌لرگه (اصحاب بدر) دیلر. بو یلده قبله بیت‌المقدس‌دن کعبهٔ شریفه‌گه ئه‌یله‌ندرلدی. زکات بیرمه‌ک ورمضان آینده روزه توتماق فرض ایدلدی، صدقهٔ فطره بیرمک واجب اولدی.

احد صوغشی.

احد، مدینه‌گه یاقن بیرده بر طاونک اسمیدر. مشرکلر بدر صوغشندن بوزولوب قایتقاچ، هجرتنک اوچنچی یلنده بیک کوب عسکر جییوب مسلمانلردن ئوچ‌ئایتارمق اوچون مدینه‌گه کیلدیلر. مسلمانلرغه احد طاونده یولغوب شونده بیک قاتی صوغشدیلر. بو صوغشده‌ده مسلمانلر

باشده غالب بولغانلار ايدى. لكن رسول اللهنك آرتقه قويغان صاقچى عسكرلرى مشركلرنك مغلوب بولغانلارن كوروب، غنيمت مالى آلامزه ديب، اورنلارن طاشلاب كافرلر آرتندن قووب كيتديلر. شول وقت مشركلرنك بر فرقه عسكرى مسلمانلرنك آرتينه توشوب تمام آلارنى شاشتروب قالدردى. وشول رهوشلى مشركلر اوستون بولديلر. فقط بو اوستونلكدن كافرلرگه بر ده خير كورنمه‌دى. بو صوغشده مسلمانلردن يتمش كشى شهيد اولدى. مونلر آراسنده حضرت حمزه رضى الله عنه‌ده شهيد اولدى هم رسول الله صلى الله عليه وسلمنك مبارك يكاغى برله ايرنلرى يارالاندى. بو يلده رسول الله صلى الله عليه وسلم زينب بنت خزيمة الهلاليه ايله حفصة بنت عمر رضى الله عنهانى نكاحلاندى هم اوشبو يلده خمر اچمه‌ك حرام ايدلدى.

خندق صوغشى.

مكه كافرلرى قريشى وشهرده‌گى كافرلردن اون مك عسكر جيناب اتفاق ايله مسلمانلرغه هجوم ايدوب مدينه‌نى بوزه‌ق ودين اسلامنى بترمه‌ك اوچون هجرتنك بشنچى يلنده مدينه‌گه كيلديلر. مسلمانلر بو خبرنى ايشتكاچ، رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابيلر ايله جيلوب حضرت سلمان الفارسى‌نك اشارتيله مدينه‌نك چيتلرينه تيرأن بر خندق (قاناو) قازديلر، كافرلر مدينه‌نى چورناب آلغانده قاناو آرقلى بيه‌رمه‌سكه صاقلاب طورديلر. كافرلر يكرمى كون قدر مسلمانلرنى چورناب طورديلر اوشبو وقتده مسلمانلرغه بيك اوڭايسز اولوب مدينه‌ده آچلق اولسه‌ده، صوڭره كافرلرده‌ده آچلق اولدى. بر كوننى كيچ بيك قاطى توزان وتوفراقلى جيل وداوول چغوب كافرلرنك چادرلرن اوستلرينه اوداروب توزدردى، حيوانلرى هم اوزلرى آنده موندە تارقالديلر. بو جيل مسلمانلرغه بر ده ضرر بيرمه‌دى. محض الله تعالى طرفندن كافرلر اوچون يبرلگان عذاب جيلى بولدى. اوشبو صوغشده عربلرنك ايك بهادرى بولغان عمر وابن عبدودنى حضرت على رضى الله عنه صوغوب اولتردى.

حدیبیه واقعه‌سی.

پیغمبر علیه السلام هجرتنڭ آلتنچی یلنده دورت یوز قدر صحابی ایله مکه‌نی طواف قیلوب قایتماق اوچون مدینه‌دن چقوب، یانلرنده برور قلچدن باشقه قورال آلماسقه قوشمش ایدی مکه‌گه یاقن (حدیبیه) دیگان بیرگا یتشکاچ مکه خلقینه: «بز مکهٔ مکرمه‌نی طواف اوچون گنه کیله‌مز، صوغش اوچون کیلمه‌دك» دیه بلگرتمه‌ك اوچون عثمان بن عفان رضی الله عنه‌نی مکه‌گه یبردی. مشرکلر حضرت عثمانغه: «طواف قیلماقچی بولسه‌ڭ اوزڭ طواف قیل، باشقه‌لرگزغه رخصت یوق» دیدیلر.

حضرت عثمان: «رسول‌الله طواف قیلماغاچ، بن یالغزغنه طواف قیلمیم» دیدی. مشرکلر آچیغلانوب حضرت عثمان‌نی حبس قیلدیلر. بو خبر پیغمبر علیه السلام‌غه ایرشکاچ اصحاب کرام: «بز کافرلرنڭ جزالرن بیرایك» دیو بیعتلرن یاڭارتدیلر. کافرلرده بو خبرنی ایشتکاچ اشنڭ زورغه (صوغشقه) کیته‌چکن اویلاب بر معاهده یاصادیلار. بو معاهده‌گه اوشبو سوزلر یازلدی:

«بو یل مسلمانلر حج قیلمی، حج اوچون کیله‌سی یلغه کیلمه‌ك اون یلغه قدر هر ایکی طرف بر برسیله صوغشمی طنچ تورمق، حج وقتنده مسلمانلر حج قیلغانده مشرکلر مکه‌نی بوشاتوب تورمق. مسلمانلر طرفندن کافرلر طرفینه کوچکانلر کافرلر یاغنده قالوب، مشرکلر طرفندن مسلمانلر طرفینه مسلمان اولوب باروچیلر کیرو مکه‌گه بیرلمك» ایدی.

بو معاهده باشده مسلمانلر اوچون بیك آغر کبی اولسه‌ده صوڭندن مسلمانلر اوچون کوب فائده‌سی بولدی.

خیبر صوغشی.

هجرتنڭ یدنچی سنه سنده رسول الله صلی الله علیه وسلم خیبر قلعه‌سن آلماق اوچون اصحاب کرام ایله کیتوب، خیبرنی یکرمی کون قاماب تورغاچ آلدیلر. مسلمانلردن اون بیشله‌ب کشی شهید بولدی. اما یهودلردن توقسان اوچ کشی تلف اولدی. یهودلرنڭ الوغلرندن اولان صفیه بنت حیی اسیر توشوب آنی پیغمبر علیه السلام نکاحلادی.

فتح مکه ونقض عهد

هجرتدن آلتنچی یلده حدیبیه‌ده اولان عهدکه بناءً خزاعة قبیله‌سی رسول علیه السلام طرفنده قالوب، بنو بکر قبیله‌سی قریشلر یاغنده قالمشلر ایدی. هجرتنڭ سیکزنچی یلنده بنو بکر قریشلرنڭ بعضیسی برله‌ن برگه‌له‌شوب خزاعه‌لرگه صوغش آچوب آنلردن بونیچه کشینی اولتردیلر. اوشبو سببدن قریشلر صلحنی بوزدیلر. بو خبر رسولمزگه ایرشکاچ اون مڭ قدر عسکر ایله مکه‌نی آلمق اوچون مدینه‌دن چقدی. مکه‌گه کیلوب یتکاچده مکه خلقینڭ باشی ابو سفیان ایمانغه کیلدی. مکه‌نڭ قایبر خلقی آزغنه قارشو طورسه‌لرده آخرنده‌نی اشلرگه‌ده بلمه‌ینچه تابشرلدیلر. بو وقت هجرتدن سیکزنچی یل اولوب یکرمنچی رمضان شریف جمعه کون ایدی.

حنین صوغشی.

پیغمبر علیه السلام مکه مکرمه‌نی آلغاچ، طائف ایله هوازن قبیله‌سی مکه‌نی کافرلر قولندن یبه‌رمس اوچون اتفاق برلن کوب عسکر آلوب مسلمانلرغه قارشی صوغشقه چقدیلر. بونی ایشتکاچ رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینه‌دن کیلگان اون مڭ ومکه‌دن ینه ایکی مڭ مجموع ۱۲ مڭ عسکر

ایله حنین گه چقدیلر. اوشبو وقت صحابه‌لردن بعضیلر عسکرنینگ کوبلکینه غرورلانوب: «بو قدر زور عسکر ایله البته مغلوب اولمامز» دیه تعجب ایتمش‌لر ایدی. شول سببدن (ویوم حنین اذ اعجبتکم کثرتکم فلن تغن عنکم شیئا) آیت شریفی اینه‌دی. صوغش وقتنده مسلمانلر کافرلردن قورقوب حنین‌دن قاچه باشلادیلر. رسول الله صلی الله علیه وسلم برله آننگ تەوەسون توتوب عباس رضی الله عنه گنه اورننده قالمش‌در. اصحابنینگ بارچەسی آرتقه کیتکان ایدی. پیغمبر علیه السلام بو حالنی کورگاچ حضرت عباسکه: «قایتسونلر قچقر» دیدی. عباس رضی الله عنه قاتی آواز ایله قچقردی. اصحاب کرام بارچەسی قایتوب بیك قاتی صوغشوب آلتی مینگ قدر اسیر آلدیلار هم بیك کوب غنیمت مالی قولغه توشردیلر.

تبوك صوغشی.

طوقزنچی سنهٔ هجریه‌ده رجب آیی ایدی، پیغمبر علیه السلام صحابه‌لرگه صوغشقه حاضر بولورغه قوشدی. بو وقت مدینه خلقنده بمشلرنینگ پشوب کیله تورغان وقتی بولغانلقدن اصحاب کرامغه صوغشقه کیتماك بیك آغر بولدی. شول سببلی بو عسکرنی (جیش العسرة) دیه آتالدی. اصحاب رضی الله عنهم بیك آغرلق برلن حاضرلندیلار. ابوبکر رضی الله عنه بارلق مالن صوغش یولینه بیردی، حضرت عثمان اوچ یوز تەوە برلن مینگ آلتون آقچه بیردی وباشقه صحابه‌لرده کوب یاردم قیلدیلر. رسول الله صلی الله علیه وسلم اون مینگ آتلی، ومجموع اوتز مینگ عسکر ایله یولغه چقدی. اوچەر کشی بر آطقه نوبتله‌شوب آطلانورلار ایدی.

سفر افراط آغر بولدی، اسسیلك صوسزلقلرغه کوب چدارغه توغری کیلدی. تبوك گه یتوب یکرمی کون تورغاچ تبوك خلقی جزیه تولەرگه راضی ایدوب صلح قیلوب قایتدیلر.

بوندن صونگ رسول الله صلی الله علیه وسلم بر نیچه قبیله‌نی جزیه تولەرگه مجبور ایدوب رمضان شریفده صحابه‌لر ایله مدینه گه قایتدی.

حجة الوداع

طوقوزنچی سنهٔ هجریه‌ده پیغمبر علیه السلام حضرت ابوبکرنی امیر الحج ایتوب مکه‌گه یبه‌رمش ایدی. سوکره (برائة) سوره‌سی اینوب، آنده‌غی حکملرنی خلقغه اعلان ایتو اوچون آرتندن حضرت علی‌نی یبه‌رگان ایدی. اونونچی یلده فخر العالم حضرتلری اوزی یوز یکرمی مڭ قدر صحابیلر ایله مدینه‌دن چقوب مکه‌گه باروب کعبة اللهنی طواف قیلدی.

بو حج پیغمبر علیه السلام نڭ صوڭغی حجی بولدقندن (حجة الوداع) دیه آتالدی. بو حجنی قیلغانده رسول علیه السلام اوزینڭ دار آخرتکه کوچه‌چگنی خلقغه آڭلاتدی. اوشبو وقت (الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا) آیت شریفه‌سی نازل بولوب رسول الله صلی الله علیه وسلم نڭ عمر شریفلری آز قالغاننی آڭلاتدی. شونڭ رسول الله صحابیلر برله وداعلشدی، امتینه بیک کوب کورکم وعظ ونصیحتلر قیلدی. بوندن صوڭ اوزی آخرتکه حاضرله‌نو برله مشغول بولدی.

ارتحال نبی

هجرتنڭ اونبرنچی یلی باشنده ربیع الاول آینڭ اون ایکنچی کونی ایدی، حضرت رسول صلی الله علیه وسلم آلتمش اوچ یاشنده چاغنده مدینهٔ منوره‌ده بو فانی دنیادن دار راحتکه رحلت ئه‌یله‌دی. اصحاب کرام رضی الله عنهم اجمعین جانلرندن یاقین کورگان سوکلو پیغمبرنڭ ارتحالندن چیکسز قایغوردیلر و اسلام دینین قوتلندرو اوچون قرآننی وسیله توتوب خلقنی توغری یولغه کوندروگه طرشدیلر.

قرآن کریم آیت، آیت یکرمی اوچ یلده تمام نازل اولدی. بیر یوزنده اولان آدملرنڭ دنیا و آخرتی اوچون ضرور اولان حکملرنی بیان قیلدی. اوّلده بولغان نه قدر تاریخی واقعه‌لرنی، قصه وعبرتلرنی وکیله‌چکده‌گی علم وشریعت قانونلرین آدملرنڭ عقلی عاجز ایدر درجه‌ده فصاحت وبلاغت ایله ایرشدردی.

خلفاء راشدین رضی الله عنهم حضرتلری.

پیغمبر علیه السلام نڭ ارتحالندن صوڭ مسلمانلر اتفاق ایدوب حضرت ابوبکر الصدیقنی خلیفه لکگه انتخاب قیلدیلر.

خلیفهٔ رسول الله اولان ابوبکر رضی الله عنه نڭ لقبلرندن بری (عتیق) در. چونکه پیغمبر علیه السلام آڭا (هذا عتیق من النار) دیمشدر. هم غایت اشانچلی اولدقی اوچون (صدیق) لقبی ده مشهور ایدی.

رسول صلی الله علیه وسلم وفات اولغاچ منافقلردن کوبسی مرتد اولدیلر وزکات جیوچیلرنی اوتوردیلر. فقط مکه ومدینه اهلیگینه ایمان اوزره قالمشلر ایدی.

بو خبر اصحاب کرام حضرتلرینه ایرشکاچ، آنلر بیك قایغروب مدینهٔ منوره مسجدینه جیلوب کیکاشدیلر. صوڭره حضرت ابوبکرنڭ قاپوسی آلدینه کیلوب بویله سویله دیلر: «یا ابوبکر! سزنی حضرت رسول اوز اورنینه خلیفه ایتورگه اشارة قیلمش ایدی. بز ده سزنی خلیفه ایتدك. سزنڭ خدمتڭز اینه بارچه مسلمانلرنڭ احوالن قارامق، تفتیش ایتمکدر. اما سز رسول صلی الله علیه وسلم اولگاندن صوڭ طشقه چقمادڭز، کشیلر ایله سوزلشمه دڭز، هماق یغلامقده سز، لطف ایدوب طشقه چقڭز، مسلمانلر مصلحتن کورڭز، مرتدلر اوزرینه باروب آنلرنڭ یاوزلغن بترمك اوچون آلدان تدبیر قیلمق لازمدر» دیدیلر.

ابوبکر الصدیق حضرتلری «نمازغه حاضر اولوڭز» دیدی. شوندن صوڭ اصحاب کرامنڭ بارچه سی جینالدیلر. امیرالمؤمنین حضرت ابوبکر الصدیق منبرگه چقوب اوّل خلقغه خطبه اوقودی ودیدیکه: «ای مؤمنلر معلومڭز اولسونکه، هرکم حضرت محمد علیه السلام نڭ تڭریسینه عبادت قیلور، اول تڭری تریکدر. هیچ بر وقت اولمس، وشریکی یوقدر. ای مؤمنلر، بلوڭز منافقلر نفاقلرینی اشکاره ایتدیلر ورسول اکرمنڭ زکاة جییوچیلرینی اولتردیلر. اگر بز بو اشنی بیکل

کوروب شولای قالدرساق، اسلام ضعیف اولور و منافقلر قوّت تابارلر. بن آنط ایتوب ئه یتەمن کە، والله آنلر ایله بزنک آرامزده قلیچ اوینایاچقدر.» بوندن صونک حضرت عمر آیاق اوستنه طوروب «ای رسول اللهنک خلیفه سی، سن نه بیورساک بز شونکا مطیع لرمز، لرمز. لکن اسامه گه خبر کوندرەسز اولده عسکری ایله کیلسون بو ایسه آز براش توگلدر» دیدی. ابوبکر رضی الله عنه: «اسامه گه احتیاجمز یوق مونده جیولغان عسکرلر مزده یتارلکدر، مرتدلرنک حقندن کیلورلر. پیغمبر علیه السلام: «قایچان سلطاننک توکلی کامل اولسه، عسکرگه هیچ بر وقت دشمان غالب اولماز» دیدی. دیب جواب بیردی.

بو خبر منافقلرغه ایرشکاچ، بیک قورقوغه توشوب: «بزلر نماز اوقیبز، زکاة بیرەمز، هر نه قوشساک بیریغه بینکرەمز' ئه لیگه قدر خطا قیلدق یالغشدق عفو ایده سن» دیه عذر ایتدیلر.

حضرت ابوبکر خلافتنده یمنده هم نجدده پیغمبرلک دعوا قیلوچی مسیلمة الکذاب ایله اسود العنسی اسملی کشیلر کوب کشیلرنی ایه رتمشلر ایدی. ابوبکر الصدیق عسکر یبەروب مونلرنی اوتوردی. بو صوغشده قرآن حافظ اولان صحابیلردن کوب کمسه لر شهید اولدیلر. شوندن صونک حضرت عمرنک اختیاریله هم باشقه صحابیلرنک اجتماعیله حضرت ابوبکر قرآن کریمنک آیتلرینی بر یرگه جیدروب مصحف شریف یازدردی صوکره بو مصحفدن حضرت عثمان اوزی خلیفه اولغان وقتده نسخه لر یازدروب تاراتمشدر.

حضرت ابوبکر خالد بن ولیدنی عسکر باشی قیلوب بغداد و بصره طرفلرینه یبەردی. شول یلده ١٣ نچی هجریده آلتمش اوچ یاشنده ابوبکر رضی الله عنه اوزینک اورنینه حضرت عمرنی خلیفه قیلورغه وصیت ایتوب وفات بولدی. ایکی یل اوچ آی خلیفه بولوب طا و

حضرت عمرنڭ خلیفه‌لگی.

حضرت عمرنڭ فکری افراط توغری اولوب حقنی باطلدن بیك تیز آیروچان ایدی. شونڭ اوچون آڭا (فاروق) دیه لقب بیرلدی «بیك آیروچی» دیمکدر. حضرت عمر مسلمان اولغاچ آنڭ ایله دین اسلام قوّت تابدی. ابوبکر رضی الله عنه اولام آورووده وقت أصحاب‌نڭ الوغلری بلان کیڭاشوب، آلارنڭ‌ده مصلحت کورووی بوینچه حضرت عمرنی خلیفه ایته‌رگه وصیت ایتمش وبوحقده بر عهدنامه‌ده یازدروب قالدرمش ایدی. بارچه صحابیلر اوشبو یازوغه وحضرت عمرنڭ خلافتینه راضی اولدیلر. حضرت علی ایڭ اوّل راضی اولوب بیعت بیردی. عمر رضی الله عنه خلیفه بولغانده اسلام عسکری بیك قوتله‌نوب هر طرفدن شهرلر آلا باشلادیلر. عسکر باشی اولان سعد ابن ابی وقاص حضرتلری اوتز مڭ عسکر ایله (فرات) صووی بوینده عجم‌لر ایله صوغشوب آنلرنڭ عسکر باشلغی اولان (رستم) ولترلدی (درفش گاویانی) اسملی فلاقلاری مسلمانلر قولینه توشدی. بوفلاغ‌نیچه میلیون صوم‌لر طوروراق قیمتلی طاش‌لر ایله زینتلنمش ایدی. مداین شهری آلنوب حسابسز آلتون کموشلری مسلمانلر قولینه کروب مدینهٔ منوّره‌گه کیترلدی. بتون ایران یبری اسلام مملکتینڭ بر گوبیرناسی‌غنه اولوب قالدی. مسلمانلرنڭ ایکنچی عسکری قیصرنڭ یوز یگرمی مڭ کشیلك عسکرن (یرموك) یاننده پریشان ایدوب حلب، اورفه، مرعش، آنطاکیه، صیدا شهرلرینی آلدیلر. فلسطینغه بیه‌رلگان عمرو ابن العاص حضرتلری روم عسکرن برزوب نابلس، یافه، غزه شهرلرینی آلدیلر. روم عسکری قاچوب قدس شریفکه کردیلر. قدس شریف خلقی: «بز خلیفه‌نڭ اوزینه طابشرلامز» دیه حضرت عمرنی چاقرمش‌لر ایدی. حضرت عمر بر قلی ایله ایکاونوبت ایله برتوه‌گه آطلانوب قدس‌که کیلدی. قدس‌که کرگان وقت توه‌گه آطلانو نوبتی قلقی اولدقدن عمر رضی الله عنه قدس‌که

جهبه‌و گردی، شهرنی صلح ایله آلدی. قدس‌ده اولان خریستیانلرغه امتیازلر بیروب یوب‌لرنی چیرکاولرنده خدمت ایدرگه ایرکلی قالدردی. حضرت عمر سیگزنچی بوون ایله رسول الله‌نڭ بابالرینه توتاشادر. هجرتدن یکرمی اوچنچی یلده ذوالحجه‌نڭ یکرمی آلطنچی کوننده (ابولؤلؤ) دیگان نصارا طرفندن شهید ایدلدی، اون بل یارم خلیفه‌لك ایتدی.

عمر رضی الله عنه بیك اوتکن، افراط عادل، خاطرگه هیچ قارامی، هر یعلدن قل قدر آیرلمی تورغان غیرتلی بر ذات ایدی، اوله‌ر وقت «اوزکدن صوڭ خلیفه‌لکنی کمگه قالدراسڭ» دیدگده، «تر کلگمده بو اشنی یوکله‌سه‌م‌ده اولگاندن صوڭ یوکلی آلمیم» دیمشدر.» اما حضرت رسول اوزلرندن رضا اولغان عشرهٔ مبشره‌دن آلتی کشینڭ کیڭاشی برله کمنی خلیفه قیلسه‌لر اول خلیفه اولور» دیدی. آنلر حضرت عثماننی صایلادیلر.

عمر رضی الله عنه‌نڭ زماننده ممالك اسلامیه افراط زور ایدی، شرق وغرب طرفندن کوب یرلر آلندی، نیچه شهرلرگه نیگز صالندی. بصره، کوفه حضرت عمر زماننده تأسیس قیلندیلر، مدینهٔ منوّره‌ده خزینه غنیمت مالی ایله تولدی. بتون ایران مملکتی شام و آفریقه حضرت عمر زماننده فتح قیلندیلر.

حضرت عثمان‌نڭ خلیفه‌لگی.

حضرت عمر رضی الله عنه شهید اولغاچ‌ده عثمان رضی الله عنه خلیفه بولدی. حضرت عثمان بن عفان بن ابی العاص بن امیه بن عبدشمس ابن عبدمناف‌در. دیمه‌ك بیش بوون ایله حضرت رسولگه یولغه‌در. حضرت عثمان اوّل ایمانغه کیلردن هم اوّل حبشکه هجرت قیلوچیلردن، اصحاب کرام آراسنده بیك بایلردن و بایلغنگه یارطیسندن ارتغن الله یولینه صرف ایدوچیلردندر. عثمان رضی الله عنه اوّل حضرت رسول‌نڭ (رقیه) لسملی قزنی نکاحلانمش ایدی، اول وفات بولغاچ رسول الله‌نڭ

ایکنچی قزی اولان ام کلثوم رضی الله عنهانی نکاحلاندی. شول سببدن «ذوالنورین» دیب آتالدی. حضرت عثمان اون ایکی یلدن اون ایکی گونگنه کیم خلیفه اولوب طوردی. آنڭ خلیفه‌لگی وقتنده اسلام عسکری شرق یاغنده‌غی ترکستانغه قدر آلغه کیتدیلر، تون یاغندن داغستاننی اوزوب کیتدیلر، مغرب طرفنده محیط دیگزینه ایرشدیلر.

حضرت ابو بکر زماننده قرآن عظیم جیلامش ایدی. بو قرآن‌نی حضرت عثمان بیلکولی یازدروب چیلردن یازدروب شهرلرگه تاراتدی. شونڭ اوچون حضرت عثمانغه (جامع القرآن) دیله‌در. عثمان رضی الله عنه زماننده ایران، ترکستان، آفریقه فتح ایدلگانلکدن اسلام مملکتی افراط درجه‌ده بایدی. بو بایلق مسلمانلر آراسنده بر نیچه طاوشلرغه‌ده سببچی بولدی. آراغه اختلاف توشدی. بو اختلاف صوفش لرغه‌ده ضرر کینوردی. حضرت عثمان اوزینه یاقینلرندن اولغان مروان بن حکم نی سورلگان بیرندن قایتاروب وزیر قیلمش ایدی. حالبوکه بو کشینی پیغمبر علیه السلام سورگان ایدی. بو کشی کوب فتنه‌لرگه سبب اولوب خلقنی شاولاندی. هجرتنڭ اوتوز بیشنچی یلنده ذوالحجة آینڭ ۱۷ نچی کونی عثمان رضی الله عنه نی ۸۲ یاشنده وقت یورطینه کوب کشی کروب شهید ایتدیلر.

حضرت علی نڭ خلیفه‌لگی

مصر خلقی مدینه‌گه کیلوب حضرت عثماننی شهید ایتکاچده خلق حضرت علی نی خلیفه ایتدی. علی رضی الله عنه رسول الله نڭ تویکلی قارنداشی ابو طالب نڭ اوغلیدر. اون یاشنده وقتندوق ایمانغه کیلدی. بهادرلغی بتون عربستانده بر نچی درجه‌ده، فضل و کمالی ابله مشهور، علم و معارفده هر کمدن اوستون، خلیفه‌لککه هر کمدن آرتق لایق اولان بر ذات. هجرتنڭ اوتوز بیشنچی یلنده خلیفه‌لک مقامینه اولطردی. حضرت رسولنڭ بالالارندن هر قایوسی اوزینڭ سلامت وقتنده اولوب بتدیلر. فقط حضرت علینڭ زوجۀ مطهره‌سی اولان حضرت فاطمه اوزندن صوڭغه

قالدی. رسول اللهنڭ سلالەسی‌ده حضرت فاطمەدن تارالمشدر. حضرت
علی خلیفه وقتنده آنڭ خلیفەلکندن رضا اولمای معاویه ابن ابی سفیان
کوب عسکر ایله صوغشوب اسلام بوزینه قارا تاب یاقدی. بو صوغشقه
(صفین) صوغشی دیرلر. حضرت طلحه، زبیر وحضرت عائشه‌ده عسکر
ایله قارشو چغرب غربی عراقده صوغشدیلر. بو صوغشقه (جمل واقعەسی)
دیلر. اوشبو صوغشده حضرت زبیر ایله حضرت طلحه وفـات بولغاچ
حضرت علیگه مخالف‌لردن معاویەگنه قالدی. اول شام طرفنده اوزینه
کوب کشی ایبەرتوب خلیفەلك دعوالیلدی. موڭلر حیلەگه کرشوب
سونگیلرینڭ اوچینه قرآن بەیلەب: «بز سزنی قرآن ایله حکمگه چاقرامز»
دیه صوغش‌ده غالب بولغان حضرت علی عسکرن توقتاتدیلر. آخرنده هر ایکی
طرفدن حکم‌لر صایلاب صلح یاصادیلر. معاویەنڭ حکمی حیله ایله
حضرت علی حکمن آلدادی. معاویەنی خلیفه ایتدی. بو واقعەگه (حکمین
واقعەسی) دیرلر. بو وقت مسلمانلر آراسنده ترلو اختلافلر توشمش ایدی.
اختلافلرنی بترمەك اوچون اوچ فدائی کوفه، شام، مصرده اولان امیرلرنی اوترورگه
سوز قویدیلر. بولردن برسی شامغه باروب معاویەنی صوقدی لکن
اوتره آلمادی، ایکنچیسی مصرده امیر اولان عمر وابن العاص‌نی اوترم
دیه باشقه بر کشینی اوتردی. اوچنچیسی کوفه‌ده خلیفه حضرت علی‌نی ایرته
نمازینه بارغان چاغنده قلچ ایله صوقوب شهید ایتدی. بو مردار (ابن
ملجم)نڭ اوزنده توتوب کیسکەلەب اوتردیلر. علی رضی الله عنەنی
دشمانلری قبرندن قازوب آلوب حقارت قیلماسونلر اوچون یاشرن
بیرگه کوملمش‌در. حضرت علی ٦٣ یاشنده، هجرتدن قرقنچی یلده رمضان
شریفنڭ ١٧ سنده شهید اولدی. علی رضی الله عنه پیغمبرمزنڭ سوکلو
کیاوی، حضرت فاطمەنڭ ایری، ابوطالبنڭ اوغلی، اللهنڭ آرسلانی،
علم، فضل وکمالده تیگدە یوق ایدی. حضرت علی‌دن صوڭ کوفه
خلقی حضرت حسن بن علی رضی الله عنهما گه بیعت بیرسەلرده حضرت

حسن فقط آلطی آی قدری خلیفه بولوب توردقدن صوڭره خلیفه‌لکنی معاویه‌گه طابشردی.

امویه دولتی.

امویه‌لر اون دورت کشی اولوب بونلردن اوچیسی سفیانیه، اونبری مروانیه‌در. امویه‌لرنڭ اولگسی معاویه، آخری مروان ثانی‌در. بونلر سیکسان یلدن آرتغراق حکومت سوردیلر. بونلر اهل اسلام‌نڭ قلبن مجروح ایده طورغان کوب اشلر قیلسه‌لرده دولت اسلامیه‌نی شرقا وغربا زورایتدیلر، کوب صوغشلر قیلدیلر.

۱ برنچی معاویه.

حضرت معاویه اولده شام طرفینه مامور بولغان قارنداشی یزید ابن ابی سفیاننڭ عسکرندن بر کشی ایدی. شام‌نی آلغانده‌ده صوغش‌ده حاضر اولدی. یزید شام‌غه والی (گوبیرناتور) بولوب تورغانده‌ده شام‌ده ایدی. یزید وفات بولغاچ وقتلی‌غنه شام‌غه گوبیرناتور ایدوب صایلانمش ایدی. صوڭره حضرت عمر مستقلا گوبیرناتور قیلدی وحضرت عثماننڭ صوڭ اولغان فتنه‌دن فائده‌له‌نوب معاویه خلیفه‌لك دعواسینه توشدی‌هم کوچ ایله بولسه‌ده مرادینه یتدی. بونڭ زماننده مسلمانلر کوب صوغشلر قیلوب شرقده هم غربده کوب یرلر آلدیلر. عبدالله ابن زیادنڭ قول آستونده بولغان عسکر (جیحون) صوون اوتوب ترکستاننی فتح قیلدی. ایکنچی بر عسکر سودان‌نی آلدی. معاویه‌نڭ اوغلی یزیدنڭ قول آستونده بولغان عسکر استانبولنی چولغاب طورسه‌ده تمام آلا آلمادی. بو عسکر اچنده اولان اصحاب کرام‌دن (ابو ایوب الانصاری) حضرتلری هم باشقه صحابیلردن بر نیچه‌سی استانبولده شهید اولوب قالمش‌لردر. معاویه، پادشاهلغی وقتنده عادل وتوغری فکرلی بر آدم اولمش‌در. زمان سعادتده پیغمبر علیه‌السلام‌نڭ زکات یازوچیلرندن ایدی. حضرت حسن

خلیفه‌لیکنی آنا طابشرغاچده بتون اهل اسلامغه خلیفه اولدی. سوزی غایت اوتلی اولدقدن آزغنه وقتده خلقنی اوزینه قاراتدی اوزی توقوزیل خلیفه اولوب، مجموع قرق یلدن آرتق شامده حکومت ایدوب ۶۰ نچی هجریه‌ده یتمش بیش یاشنده وفات بولدی.

۲ یزید بن معاویه.

یزیدنک آناسی بنی کلب اروغندن بر بدوی اولدقدن اول آناسی ایله صحراده اوسمش. شول سببلی تیلی سوزلی وشاعر اولمش ایدی. فقط غایت بیمسز توسده هم افراط یاوز خلقده اولدقدن اوزندن خلقنی تمام بیزدرمش ایدی

حضرت معاویه اوزی سلامت وقتده‌وق خلقنی کوبلب، خصوصا حجاز خلقینه بیک یالنوب، حتی اصحاب کرامدنده بیعت آلمش ایدی.

یزید دنیاده هیچ بر مسلمان قیلا آلماسلق قباحتلکلرنی قیلوب، قیامتکه قدر مسلمانلرنک یورکلرن یاندورلسق نچار اشلر اشلب هلاک اولدی.

۳ ایکنچی معاویه بن یزید

یزید اولگاچ خلق آنک اوغلی معاویه بن یزیدنی خلیفه قیلمش‌لر ایدی. لکن بو کشی افراط دیندار وچن مسلمان اولدقدن، آتاسینک‌ده نا مناسب اشلرن برده یاراتمی ایدی. خلیفه اولوب، قرق کوندن آرتوغراق تورغاچده «خلیفه‌لک پیغمبر بالالرینه تیوش، بز بو اورننی ظلم ایدوب گنه آلمش ایدک، بن پیغمبر اورنینه اولطرورغه اویالامون» دیه اورنینه وقتلی‌غنه (ضحاق ابن قیس)نی وکیل ایدوب، پادشاهلغینی تاشلاب عبادت ایله مشغول بولدی.

۴ مروان بن حکم

حضرت رسول زماننده مروان بر جنایت سببلی مدینهٔ منوره‌دن

مورلگان حکم بن عاصنك اوغلیدر. حضرت عثمان زمانندن بیرلی مسلمانلر آراسینه توشکان اختلافلرنك، نزاعلارنك سببچی‌سی اشبو مروان‌در. اموی‌لر حضرت علی بالالارن خلیفه ایتمه‌س اوچون مروان کبی اهلیتسز بر کشینی‌ده خلیفه ایتدیلر.

۵ عبدالملك بن مروان.

مروان‌دن صونك آنك اوغلی عبدالملك خلیفه اولوب، ممالك اسلامیه‌نی اداره قیلا باشلادی. بو کشینك یاش وقتلرنده خلقی یاخشی، دینگه بیك اخلاصلی ایدی.

فقط صوکره یمان کشیلر ایله قانتاشوب اخلاقی بوزلدی. مشهور حجاج ظالم‌نی سر عسکر ایدوب، مکهٔ مکرمه‌نی چولغاب آلوب، کعبهٔ شریفه اوستینه اوطلی طاشلر آطوب، انواع حرمتسزلکلرنی قیلدی. عبدالله بن زبیر حضرتلرن اولتروب، باشن توبه‌ن آصوب قویدی. مکهٔ مکرمه‌نی طالادی. بعده حجاج‌نی (عراق)غه گوبیرناتور ایدوب بیردی. بو کشی آنده حسابز ظلم‌لقلر قیلوب، نیچه مکلّف گناهسز کشیلرنك قانلرن آغزدی، نه قدر عالم، فاضل صحابه وتابعینلرنی حقسز اولتردی

شرق ایمپیراطوری اهل اسلامنك بوندای ظلم آستونده ایزلوب یاتدقن گورگاچ، اسلام مملکتینه هجوم قیلغان ایدی، لکن عبدالملك آنگا بیك نق قارشو توروب، اناطولینك برنی قدر بیرن آلدی. مصر والی‌سی موسی ابن نصیر شمالی آفریقه‌نی تمام فتح قیلدی. حتی اسپانیه قطعه‌سن‌ده فتحکه توتنمش ایدی.

ایکنچی یاندن عبدالرحمن بن محمدالاشعث اسملی‌ذات زور بر عسکر ایله ماوراء النهر دیگان ترکستان طرفنده کوب بیرلر آلدی. محمد بن مروان اوشانداق کردستان طرفلرن فتح قیلدی. عبدالملك قدس شریف‌ده اولان مسجد اقصی‌نی توزه‌توب، اوستینه بر

باشلی قبه یاصاب آنی کعبه شریفدەگی کبی پردەلر ایله اورنتکان ایدی. بوندن مقصودی، خلقنی کعبهٔ شریفکه بیرمی شونده طواف قیلورغه تکلیف قیلو ایدی. اموی‌لردن ایك الوك آقچه صوقدروچی عبدالملکدر. آقچه‌سینك بر طرفنده (لا اله الا الله) ایکنچی یاغنده (محمد رسول الله ارسله بالهدی ودین الحق) دیه یازلمش ایدی.

٦ ولید بن عبدالملك.

عبدالملکدن صوڭ ۸٦ سنەده اوغلی ولید خلیفه اولدی. بونك زمانی اموی‌لرنك ایك صوغشچی هم ایك ترقی ایتکان زمانلریدر. هندستانغه، کاشغرغه الوغ ترکستانغه زور عسکرلر یبرمش ایدی. بونلر آنده کوب شهرلر فتح ایدوب، اسلام مملکتن زور ایتدیلر. بر فرقه عسکر استانبولغه باروب‌ده زور صوغش قیلوب، استانبولنی چولغاب طردیلر. ولید زماننده اسپانیا تمام فتح ایدلوب، اسلامیت یاوروپاغەده کیلوب کردی. ولید یتیم بالالرنی معلم‌لر قویوب اوقوتدی. یتیم خانه‌لر صالدی، صوقرلارغه خدمتچیلر، عالم‌لر هم فقیرلرگه وظیفه‌لر تعیین قیلدی. مدینهٔ منورەده مسجد رسول‌اللهنی زور ایتدی. شام‌داغی (مسجد اموی)نی هم زور ایتوب زینتله‌دی. اموی‌لر هیچ وقت ظلم‌دن توقتامیلر ایدی، ولید نه قدر یخشی کوزلسەده مکه والی‌سی عبدالله قسری‌غه (ثنین) دیگان اورنغه بر قیو قازدروب، بو قیونی (زمزم) قیوسی کبی حرمت ایدلسون دیه تکلیف قیلورغه قوشقان ایدی، فقط الله تعالی‌نك قدرتیله بونك صووی قورودی. ولید کعبهٔ شریفه‌نك الوغ قاپقالرن آلطون‌دن یاصاتدی، شامده مسافر خانه ودارالعاجزین‌لر بناء قیلدی. بونك زماننده مشهور ظالم حجاج ۵٤ یاشنده هلاك اولدی. حجاج زماننده خراسان قاضیسی (یحیی ابن یعمر) قرآن کریمگه نقطه واعراب قویمشدر.

٧ سلیمان بن عبدالملك.

٩٦نچی یلده ولید بن عبدالملك وفات بولغاچ، آنك ییرینه سلیمان ابن عبدالملك کیچدی. بونك زماننده استانبول محاصره ایتولدی. لکن فتح ایدو میسر اولمادی. بو کشی اوتکن وتدبیرلی اولسه‌ده، عمری قصقه اولو سببلی کوب اش کوره آلمادی. سلیمان غایت کوب آشاو ایله مشهور ایدی، کوب آشاودن حاصل اولان مرض ایله ٩٩نچی هجریه‌ده حلب شهری یاننده (مرج دائق) دیگان ییرده وفات بولدی.

٨ عمر بن عبدالعزیز.

عمر بن عبدالعزیز بن مروان بن الحکم اموی خلیفه‌لرینك آراسنده اینك یاخشی وایك تقوالرندن ایدی. آنا طرفندن حضرت عمر رضی الله عنه‌گه یاقین قرنداشدر. بو کشی امویلرنك خلافنده اولاراق هر وقت دیانت، عدالت وانصافنی آلغه آلوب، خلق آراسنده ظلملقنی بتروگه، امویلر اختراع قیلغان بدعتنی اوچوروگه اجتهاد قیلا ایدی. حضرت معاویه اولگان یلده (هجریه ٦٠) دنیاغه کیلدی. مدینهٔ منوره‌ده انس بن مالك وعبدالله بن جعفر بن ابی طالب وسعید بن المسیب کبی فاضللر ایله بولدی. آنلردن حدیث شریف اوگرندی. آتاسی عبدالعزیز وفات اولغاچ، آناسی‌نك برادری خلیفه عبدالملك ابن مروان شامغه چاقروب، قزی فاطمه‌نی عمر حضرتلرینه بیرمش ایدی. عمر بن عبدالعزیز حضرتلری عبدالملك زماننده بیك زور بایلقغه ایرشوب، اوزنده اولان بوماردلق وایزگولکلرنی کورسه‌ته باشلادی. سلیمان بن عبدالملك وفات بولغاچ، عمر حضرتلری خلیفه اولوب، کمال عدالت ایله حکم ایدوب، تمام خلفاء راشدین طریقینه کرمش ایدی. بونك زماننده خلق عمل وعبادت ایله مشغول اولدی. حجاج ظالم وقتنده خلق ایرته‌دن

طرسه: «بو کون کمنی سویدیلر و کمنی آصدیلر» دیه صوراشورلر ایدی. عمر زماننده: «فلان، سین بو کون نیچه حدیث یادلادنگ ونه قدر قرآن ختم قیلدنگ» دیه سوزله شورلر ایدی. اموی لر خطبه لرنده حضرت علی گه لعنت ئه یترلر ایدی. عمر بن عبدالعزیز حضرتلری اول قباحت اشنی قالدروب، آننگ اورنینه (ان الله یامر بالعدل والاحسان الخ) آیت شریفن اوقوغه امر قیلوب، امویلرننگ زور قباحتلیکلرن بتردی. آل رسولگه، پیغمبر بالالرینه غایت احترام قیله و آنلرغه قولندن کیلگان قدر تعظیم ایته ایدی. لکن امویلرگه بوننگ بوندای یاخشیلیغی موافق اولمادقندن، بیچاره نی آغو آشاتوب شهید قیلدیلر (۱۰۱ هجریده) اوزی پادشاه اولدقی حالده، اولگاچ ۱۲ درهملك (ایکی صوم قدرلی) مالی قالمش‌در. رحمة الله علیه.

۹ یزید ثانی بن عبدالملك

بو یزید هر اشنده عمر بن عبدالعزیز گه مخالفت قیلدی. عدالت و انصاف ایه سی بولغان ابوبکر بن محمدنی مدینهء منوره والیلگندن توشروب اورنینه عبدالرحمن بن ضحاك نی قویدی. اوزیننگ حبابه اسملی جاریه سینه عاشق اولوب، آنی حکومت اشلرینه قاطشدردی. بوننگ زماننده امویه دولتیننگ انقراضینه سببلر کورنه باشلادی.

۱۰ هشام بن عبدالملك

هشام خلقی اوچون ضررسز، قان توگودن بیك صاقلانوچی، اوزی دولت اوچون مال جیناو ایله مبتلا بر ذات ایدی. ۱۰۵ دن ۱۲۵ گه قدر یکرمی سنه اولان حکومتنده اسلام مملکتی ترکستانده، آناطولیده، اسپانیاده شافطی کیگایدی. بوننگ وفاتنده خزینه مال ایله طولی ایدی.

١١ ولید ثانی بن یزید ثانی.

بو کشی غایت فاسق، احمق، یاوز، کون تون خمر اچو ایله مبتلا حتی خمردن کول یاصاب اچینه تشوب اچه ایدی. قرآن نی حقارت قیلدردی. آز وقت پادشاهلق سورکاچ اوزن اونردیلر.

١٢ یزید ثالث بن ولید اوّل

بونك زماننده امویه دولتی بنوگه یوز توتقان، کوب بیرلرده فتنه‌لر قوزغالغان ایدی. یزید فتنه‌نی باصارغه طرشسه‌ده بیك آز وقت اولان حکومتی بوکا ایرك بیرمه‌دی.

١٣ ابراهیم بن ولید اوّل.

یتمش گون حکومت سورگاچ الجزیره وارمینیه والیسی اولان اوراصنده ایلك یتمش [illegible] تاپ توپ آلدی.
مروان بن محمد بونك دوشمن [illegible]

١٤ مروان بن محمد بن مروان

امویه‌لرنك آخری اولان بو کشی مروان ثانی، مروان حمار، مروان الجعدی اسملر یله مشهوردر، مروان افراط تدبیرلی، اوتکن وبهادر ایسه‌ده بوزلغان دولتنی توزه‌ته آلمادی. بیش یل آرتغراق حکومت سورگاچ، خلیفه‌لك حضرت عباس اوغللرینه کوچوب، امویلرنك اسمی تمام بتدی. بو کشی اموی خلیفه‌لرینك ایك آخریدر، حضرت عمر زماننده مسلمانلر طرفندن کورسه‌تلگان غیرت وقیلنغان صوغشلر مسلمانلرنك کم ایکن عالم گه تانوتمش ایدی. بونك ثمره‌سی اوله‌رق اموی‌لر زماننده غیرتلی صوغشلر همان بولوب طوردی. اسلام مملکتی محیط آطلانسی دن قطای چیگینه، هندستاندن استانبولغه قدر جایلدی. اگر حجاج کبی ظالملر، ولید کبی احمقلر، مروان کبی مفتن‌لر اولماسه

ایدی، اسلام مملکتنی بتون یاوروپاغه تارالوب، کرهٔ ارضنك کوبرراکینه
قران ایل حکم ایدلور ایدی. عمر رضی الله عنه زماننده بولغان صوغشلر
سببلی گیلگان چیکسز غنیمت مالی ایله مسلمانلر تمام بایغانلار، فتح
ایدلگان مملکتلر عدالت اسلامیه آرقاسنده طنچ وراحت اچنده یاشاب
کمال حریت ایله عمر ایتەلر ایدی. لکن اموی پادشاهلر بنك آل رسولگه
قیلغان یامانلق ومسلمانلرغه قیلغان ظلم لقلری، عاقبت اوز باشلرینه ده
یتوب، هلاك اولمالرینه سببچی اولدی.

دولت عباسیه.

اموی لر دولت اسلامیەنی نه قدر زور ایتوب، اسلامنڭ شرقا و
غربا تارالماسینه؛ هر وقت اسلامنی آلده تونوب، عرب ملتن حمایه
قیلوب، دولت اسلامیەنی بایتورغه کوب خدمتلر کوسترمشلر ایسەده،
فایدەلرندن الوغ اولان ضررلری کعبهٔ شریفەنی یاغوب، یاندیروب،
مدینهٔ رسولنی تالاو، حضرت حسین نی شهید ایدو، آل رسولنی هر ولایتده
حقارت ایتو کبی قباحت فعل لری خلقنی تمام اوزلرندن صووتقان، بوجهتدن
اوزلرینڭ ایك یاقنلری گون، تون رشوه آلوب طوراتورغان عاملر
خلقیده بونلردن بیزمش ایدی. شول سببدن خلیفەلك آل امویدن
کوچوب، آل عباسقه اوبالادی. چونکه خلق ده پیغمبرگه محبت آرتیقیله
آل رسولگه حرمت واجب ایدکی هر کمگه معلوم اولدیغی بونلرغه
اموی لرنڭ بتوینه سبب اولدی. فارس وعراق خلقی اول دن اموی لرگه
دشمان اولدقلرندن، بونلر آراسنده نیچه کرەلر صوغشن اولمش ایدی.
ابومسلم الخراسانی اموی لر قانن یلغه کبی آغزدی؛ خراساندن کیلوب
ایراننی قول آستینه آلدی. ایکنچی طرفدن عباسیەلرده خلیفەلکنی
اوزلرینه دعوا ایدوب اموی لرنی قرابا شلادیلر. مروان الحمار عباسی لرغه
قارشی یوز یکرمی مڭ عسکر یبەرسەده، (زاب) صووی بوینده بونلر
عسکری ابوالعباس طرفندن یبەرلگان عبداللهنڭ عسکری طرفندن

تمام بگلگان و پریشان اولغان ایدی. مروان اوزی مصر طرفینه قاچوب کیلسه‌ده، آنده اولترلمش‌در. بو صوغش‌دن صوك بین‌دن بلاد رومغه، وقتای چیگندن اطلاس دیگز ینه قدر جایلمش بیوك اسلام دولتی عباسی‌لرنك قولینه کردی.

آل‌عباس حضرت عباسغه منسوب اولوب، حضرت عباس ده پیغمبرمزنك آتاسیله بر توغان قارنداشیدر. حضرت عباس قریش‌لرنك ایك الوغ لرندن ایدی. آنك اوغلی حضرت عبدالله الوغ عالم‌لردن، اصحاب کرام نك حدیث علمینه ماهرلرندن، آنك اوغلی علی، آنك اوغلی محمد، محمدنك اوغلی ابوالعباس عبدالله اموی‌لردن صوك ایك اول خلیفه اولوچی‌در.

خلفاء عباسیه.

ابوالعباس عبدالله بن محمد اموی‌لرنی ییگوب، بتون مملکت اسلامیه‌گه خلیفه اولغاچ، اموی‌لرنی هیچ آیاوسز قردی، [illegible] مروان بن محمد [illegible] آنلردن انتقام قصدیله، توقسان قدر اموی‌لرنك زورلرن صویوب، بیلوب طاغلاب اوستلرنده آش مجلسی حاضرلدی. عباسیه‌لر آشاغانده آنلرنك آیاق آستنده اولان اموی‌لر اکغراشه‌لر ایدی، عبدالله افراط دیندار، صوفی وتقوی ایدی. عباسیه‌لر ١٣٢ نچی هجریه‌ده تختکه اوتوروب ٦٥٦ نچو هجریه‌گه قدر مجموع ٥٢٤ سنه حکومت سوردیلر. بونلردن بارلغی اوتوز یدی خلیفه کیلدی.

بولارنك اولگیسی ابوالعباس عبدالله بن محمد بولوب بیك کوب کشیلرنك قانین آغزغانلقدن «سفاح» لقبی بلن‌ده یاد ایتوله. لکن شولای بولسه‌ده حکومتی اوچون بیك کوب یاخشیلقلری‌ده بولمش‌در. دورت یل قدر خلیفه‌لك ایتوب ٢٨ یاشنده وفات بولدی.

ابوالعباس عبدالله بن محمد وفات اولغاچ، آنك برادری ابوجعفر المنصور خلیفه اولمش ایدی. امویلرنك ظلمندن طویوب بتکان خلق، حضرت عباس بالالرندن بیوك امیدلرده تورالر ایدی، عباسی‌لرده خلقنك امیدن بوشقه چقارمادیلر.

آنلر خلقنی عدالت ایله اداره قیلدقلری کبی، علم، معارف یولینده ده بیك کوبماللر صرف قیلدیلر. منصور علوم وفنونگه بیك محبتلی بر خلیفه اولوب هر وقت علماٴ ومشایخ برله اولطرداش اولمشدر.

دینگه بیك اخلاصلی ایدی وکوب مدرسه‌لر بنا قیلدی. روملردن ونسطوریلردن عالملر کیلترتوب، ایسکی حکماءنك اثرلرن عربچه‌گه ترجمه قیلدرمشدر.

امویلر شام شهرن پای تخت ایده‌لر ایدی. خلفاٴ عباسیه‌دن عبدالله بن محمدنك پای تختی هاشمه ایدی. منصور پایتخت ایدوب بغداد شهرن بناٴ قیلدردی. علماءنك ایك الوغسی اولان امام اعظم ابوحنیفه حضرتلری منصور زماننده وفات اولمشدر.

امام اعظم حضرتلری.

سراج الملت وامام الامة ابوحنیفه نعمان بن ثابت حضرتلری ۸۰نچی هجریه‌ده کوفه شهرنده دنیاغه کیلدی. افراط تقوا، غایت دیندار ایدی. قرق یل یستوگه آلغان طهارتیله ایرته نمازن اوقدقن نقل ایده‌لر. افراط اوتکن فکرلی، چیکسز ذهنلی، عالم برذات اولوب، صاحب مذهب ایدی. کچکاسکنده‌نوك علم اوگرنمه‌سه‌ده، صوگره‌ن علمگه محبت ایدوب، اوّل علم کلام صوگره علم فقه اوگره‌نوب، دنیاده مثلسز برذات اولمش. قرآن‌نی کوگلندن بلور ایدی. شعرغه اوشاندان ماهر اولمشدر. تقوالق باینده همه‌دن آرتق اولوب، نمازدن الك الله تعالی‌دن قورقوب بیك کوب وقت یغلار. صوگره اوقور ایدی.

هجرتدن ۱۵۰نچی سنه‌ده ۷۰یاشنده وفات اولدی: جنازه‌سنده ۵۰ مك قدر کشی اولمشدر. رحمة الله علیه.

امام مالك.

امام مالك ابو عبدالله بن انس بن مالك المدنی حضرتلری حضرت امامنك ایكنچی اولوب، هجرتنك ٩٥ نچی یلنده مدینهٔ منوره‌ده دنیاغه كیلدی. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه‌نك آزادلولرندن اولان زهری، نافعدن و باشقه اولوغ تابعینلردن حدیث شریف اوگره‌نمش. امام مالك حضرتلرینك فقه و حدیث علمینه و تفسیر قرآنده افراطكیك معلوماتی اولمشدر. كوب كشی علمنی موناردن اوگراندی و مدینه‌ده فتوا بیرو اشی موكار قعفنه طابشرلدی.

علم گه غایت حرمت ایتدی. تفسیر و حدیث كوچرگانده كامل طهارت آلوب، تزله‌نوب اولطروب، افراط تعظیم ایله كوچرر ایدی. مدینهٔ منوره‌ده اصلا حیوانغه آطلانوب یورمه‌دی. هر اشنده تعظیم و تكریم ایله ایدی.

١٧٤ نچی هجریه‌ده اوزندن تیوشسز فتوا صورالوب، جواب بیرمه‌دكی اوچون یتمش قامچی صوغوب ناحق جزالادیلر. ١٧٩ نچی هجریه‌ده مدینهٔ منوره‌ده وفات اولوب، (بقیع) دیگان اورنده كوملمشدر. بو كونلرده بنغازی، طرابلس، تونس، جزایر و مغرب اقصی خلقی امام مالك مذهبنده‌درلر.

امام شافعی حضرتلری.

حضرت امام شافعی ابو عبدالله محمد بن ادریس حضرتلری هجرتدن ١٥٠ نچی یلده امام اعظم حضرتلرینك اولگان كوننده (؟) دنیاغه كیلیب، ایكی یاشینده ایكان مكهٔ مكرمه‌گه كیتورلوب، یتیمه وقتندن صونك مدینه‌گه باروب، امام مالك بن انس حضرتلرندن علم اوگره‌ندی. فقه، حدیث، لغت

وادبیات علمنده زمانینک برنچی‌لرندن اولوب، افراط صوفی وتقوا اولمشدر. ۱۹۵ نچی هجریه‌ده بغدادقه کیلوب، آنده ایکی یل توردی. آندن حج شریفنی ادا قیلماق اوچون مکۀ مکرمه‌گه باردی. ۱۹۹ نچی هجریه‌ده مصرغه باروب، قالغان عمرن مصرده درس ایتوب اوتکارمشدر.

اصول فقه حقنده ایلک اوّل کتاب یازوچی امام شافعی حضرتلری اولدی. حدیث‌دن السنن، المسند اسملی کتابلر یازمشدر. امام شافعی‌نک مذهبی ایله عمل ایدوچی روسیه‌ده آز ایسه‌ده، باشقه کوب ییرلرده آنک مذهبیله عمل ایده‌لر وبیک کوب عالم‌لر شافعی مذهبنده اولمشلردر. ۲۰۴ نچی هجریه‌ده ایللی دورت یاشنده اولدقی حالده وفات اولوب، (قرافة الصغرا) دیگان ییرده مدفون‌در.

احمد بن حنبل حضرتلری.

دورت امام‌نک دورتنچیسی امام ابو عبدالله احمد بن حنبل الشیبانی حضرتلریدر. ۱۶۴ نچی هجریه‌ده بغدادشهرنده دنیاغه کیلمشدر. اوشبو ذات علم تحصیل ایدوب، کمالتکه ایرشکاچ، مکۀ مکرمه، مدینه منوره، شام، یمن، بصره، کوفه، جزایر وباشقه طرفلرغه‌ده کیتوب، علم اوگرونمش هم زماننک بیوک عالملرندن ومحدثیندن اولمشدر. آثاردن امام بخاری، مسلم، وابن ابی‌الدنیا کبی مشهور عالم‌لر روایت قیلمشلردر. امام احمد حضرتلری امام شافعی‌نک یولداشی هم شاکردی اولوب، حدیث وفقه علمنده زمانینک برنچیسی ایدی. علم حدیث‌ده (المسند) اسملی بر کتاب یازدی. اول وقتقه قدر یازلغان کتابلرنک زورسی هم آچیغیدر. ۲۲۰ نچی هجریه‌ده بو فاضل دنده قرآن‌نک مخلوق اولوب، اولمادقی حقنده فتوی صوراب جوابنه بیرمب کتی. اوچون ناحق ییرگه صوقوب حبس قیلدیلر. ۲۴۱ نچی هجریه‌ده وفات اولمشدر.

عباسیلرنك آخر دوری

خلفاء عباسیه‌نك اوّل‌لری اولان منصور، مهدی، هارون‌المأمون زمانلرنده دولت اسلامیه بتون دنیاده برنچی درجه مترقی مملکتلردن ایدی. هاروننك قول آستونداغی یرلری قیصرلری قول آستونداغیدن نیچه اولغلر اولوغ ایدی. هارون‌الرشید اوزی بتون دنیاغه تانلدی. فرانسیه ایمپیراطوری (شارلمان) هارون ایله دوستلانوب، کوب هدیه‌لر بیرمش ایدی.

مأمون زماننده بغداد علم، معارف باقچه‌سی بولوب، هر بلر منبعی برنچی درجه‌گه ایرشدیلر. بغداد شهری انواع علوم وفنوننك چیشمه‌سی اولدی. مأمون اوزی‌ده افراط عالم هم علم ومعارف عاشقی اولدقندن، [illegible] مجلسلرنده حاضر اولور، وهر وقت فن ایله مشغول‌لنور ایدی. کیره‌ك امویلر، گیره‌ك عباسیلر اولسون خلیفه‌لکنی اوزلرنده‌گنه توتار اوچون سیدلرنی (حضرت فاطمه بالالرن) هر وقت قصدلر، خلیفه‌لك آنلرغه کیتودن قورقوب، کوب وقت آنلرنی اولتره‌لرده ایدی. خلقنك‌ده قسم اعظمی حضرت علی بالالرن خلیفه ایده‌رگه تلیلر ایدی. امویه‌لر موندای کشیلرنی مطلق آسدیلرده کیسدیلر. اما عباسیه‌لر آنلرنی خلق قاشنده یمان کورسترور اوچون: «آنلر صحابه‌لرنی سوگوچی، آنلر بدمذهب، آنلر شیعی» دیه مسلمانلرنی ایکی‌گه آیروب، اوزلرینه برتورلی سیاست (پالیتیکا) ایله مسلمانلرنی تالاشدروب طوردیلر. امویلردن عمر بن عبدالعزیز حضرتلری خلیفه‌لکنك حضرت علی بالالرینه تیوش ایدکنی توشنوب، آنلرنی خلیفه ایتمك نیتینه توشکان ایدی. شوننك اوچون آنی آغولاب اولتردیلر. عباسیلردن مأمون، حضرت علی بالالرندن (موسی الکاظم) حضرتلرن اوزندن صونك خلیفه اولورغه